

ЄВРОПЕЙСЬКІ СТАНДАРТИ ПРОФЕСІЙНОЇ ЕТИКИ ЮРИСТІВ ТА ЇХ ІМПЛЕМЕНТАЦІЯ В УКРАЇНІ

DOI: 10.15330/apiclu.69.4.53-4.63

Матеріал і методи дослідження. У сучасних реаліях розвитку різних правових систем питання професійної етики юристів набуває особливого значення, оскільки саме рівень етичної культури правничої професії й визначає ефективність функціонування механізмів захисту прав і свобод людини, а також реалізацію таких фундаментальних правових принципів, як верховенство права, законності та справедливості. Етичність такого роду діяльності певною мірою впливає на рівень довіри суспільства до правосуддя загалом, що є необхідною передумовою стабільності будь-якої правової системи та ефективного функціонування демократичної держави. Водночас слід зазначити, що норми професійної етики юристів мають досить дискусійний характер, оскільки поєднують у собі як правові, так і моральні засади. Усе це часто обумовлює існування різних підходів до тлумачення та застосування таких правил на практиці. Відсутність єдиного розуміння змісту окремих етичних принципів, зокрема щодо меж професійної незалежності, конфлікту інтересів, відповідальності та співвідношення етичних і правових вимог, ускладнює процес їх ефективної реалізації.

Актуальність дослідження, безпосередньо, європейських стандартів професійної етики юристів зумовлюється євроінтеграційним вектором розвитку України, а також необхідністю гармонізації національного законодавства з нормами та стандартами Європейського союзу та Ради Європи. Забезпечення належного рівня професійної етики правників розглядається, як важливий елемент утвердження України, як правової держави, гарантування незалежності юридичної професії та дотримання прав людини. Саме європейські стандарти пропонують більш комплексний

підхід до регулювання професійної поведінки правників, спрямований на забезпечення балансу між професійною автономією та відповідальністю.

Отже, дослідження європейських стандартів професійної етики юристів є досить важливим з огляду на зазначену актуальність та потребує комплексного наукового осмислення їх змісту, особливостей імплементації й практичної реалізації в національній правовій системі України.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Насправді проблематика професійної етики юристів та її значення для забезпечення належного функціонування правової системи ставала предметом чималій кількості наукових досліджень, зокрема питання висвітлено великою кількістю саме українських учених, серед яких є: Гавриленко В.В., Шевченко Л.А., Кулініч О.О., Томляк Т.С., Присяжнюк О.В., Лаврівський В.В., Поляков А.О., Ждан М.Д., Коваль Т.В., Лубко І.М., Гапотій В.Д. та інші. Разом із тим попри значний масив наукових праць, чимала їх кількість зосереджується саме на конкретних юридичних професіях або окремих аспектах. Це призводить до фрагментарності знань про комплексний характер професійної етики та ускладнює формування узагальненого наукового підходу. Зокрема, недостатньо вивчено питання гармонізації національного законодавства з міжнародними та європейськими стандартами професійної етики, а також механізми їх практичної імплементації у правозастосовній діяльності. Таким чином, зазначена тема й донині залишається цілком актуальною та потребує більш комплексного та всестороннього аналізу.

Метою наукової статті є комплексне наукове дослідження спрямоване на всебічне вивчення змісту, принципів та ключових положень стандартів професійної етики юристів та оцінка особливостей імплементації європейських стандартів в національне законодавство.

Результати та обговорення. Професійна етика юристів є досить важливою складовою правничої діяльності та водночас відіграє фундаментальну роль у належному та упорядкованому функціонуванні сучасної правової системи. Таке явище має

багатогранний характер та, безпосередньо, охоплює сукупність моральних, правових й етичних норм та принципів, які не лише регулюють поведінку юристів під час здійснення ними професійних обов'язків, а також визначають чіткі межі допустимих та належних дій у відповідних правовідносинах. Значення професійної етики зумовлюється особливим правовим статусом осіб, які здійснюють юридичну діяльність, адже саме вони наділені повноваженнями щодо застосування норм права, захисту прав і свобод людини, а також забезпечення реалізації базових принципів законності та справедливості. У зв'язку з таким рівнем професійної відповідальності цілком зрозуміло, що до юристів висуваються дещо підвищені вимоги не лише щодо рівня компетентностей та фахових навичок загалом, а й окрему позицію у цьому списку посідають моральні якості, доброчесність, неупередженість та відповідальність.

На законодавчому рівні в Україні відсутнє єдине універсальне визначення поняття професійної етики юристів. Це зумовлює певну юридичну невизначеність та створює можливості для подальшого неоднозначного тлумачення цього поняття, що негативно позначається на внормованому перебігу професійних правовідносин.

До того ж в науковому середовищі й досі існує значна кількість дискусій щодо змісту, меж і правової природи етики юристів, що додатково ускладнює вироблення єдиного концептуального підходу до розуміння та сприйняття цього явища. Доречну думку висловлюють науковці, що розглядають професійну етику юристів не лише, як сукупність правил поведінки, а як самостійну галузь етичної науки та водночас важливий підрозділ правознавства, основними завданнями якої є вивчення морального змісту права, особливостей реалізації загальних принципів моралі у сфері правничої діяльності, морального потенціалу юридичної професії та особистості юриста [1]. Такий підхід до окреслення меж дозволяє комплексно оцінити професійну етику як інтегративне явище, що поєднує моральні цінності та певні юридичні вимоги, забезпечуючи гармонійне співвідношення як між правовими приписами, так і моральною відповідальністю юриста.

Попри відсутність єдиного загального визначення, окремі елементи професійної етики юристів все ж закріплені у національному законодавстві України. Так до прикладу, положення Конституції України опосередковано встановлюють базові етичні орієнтири правничої діяльності через закріплення принципів верховенства права, законності, рівності перед законом і судом. Стаття 3 визначає людину, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека найвищою соціальною цінністю в Україні, а також права і свободи людини та їх гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності держави, що покладає на юристів підвищену моральну відповідальність у процесі реалізації професійних повноважень [2].

Більш деталізоване нормативне закріплення вимог міститься у спеціальному законодавстві. У ст. 21 Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» окреслено, що під час здійснення адвокатської діяльності адвокат зобов'язаний дотримуватися присяги адвоката України та правил адвокатської етики, а також діяти на засадах законності, незалежності, конфіденційності та уникнення конфлікту інтересів [3].

Однак, вказані положення більше конкретизуються в іншому нормативно правовому акті, що займає особливе місце у самій системі нормативного регулювання професійної етики юристів. Варто зауважити, що формування інституту адвокатської етики в Україні мало тривалу історію. Уперше пропозиція щодо розробки окремого документа, який би закріплював норми професійної етики, була зроблена Й. Бронзом під час Установчого з'їзду Спільки адвокатів України, що відбувся 22-23 вересня 1990 року. На жаль, ця ідея спочатку не знайшла своєї підтримки й попри багаторазові пропозиції не була втілена. Пізніше, у червні 1995 р., на черговому засіданні правління Й. Бронз знову акцентував на необхідності розробки етичного кодексу з узагальненням відповідної практики та вивченням іноземних деонтологічних правил. Згодом було створено робочу групу з розроблення такого нормативного акту. Група досліджувала міжнародні етичні норми адвокатської діяльності, 44 правила адвокатської діяльності окремих держав, історичний досвід і традиції адвокатури. Та в результаті у

1997 р. проєкт Правил адвокатської етики, розроблений Союзом адвокатів України, пройшов експертизу фахівців Ради Європи з Англії, Франції й Німеччини та здобув позитивну оцінку. А вже у жовтні 1999 р. Вища кваліфікаційна комісія адвокатури схвалила перші в Україні Правила адвокатської етики [4]. Таким чином, окреслені національні Правила стали прикладом того, що європейські стандарти значною мірою збігаються зі світоглядом розвитку національного права, тому такий факт можна вважати частково успішною імплементацією європейських етичних принципів.

Варто більш детально оглянути Правила адвокатської етики, адже наразі це основний спеціалізований акт, що не тільки детально врегульовує стандарти поведінки адвоката, а й стає успішним кейсом імплементації європейських норм. Зазначені Правила мають у цілому комплексний характер та спрямовані на забезпечення належного балансу як між професійною незалежністю адвоката, так й інтересами клієнта, вимогами правосуддя та суспільними очікуваннями. Відповідно до ст. 7 Правил адвокатської етики, у своїй професійній діяльності адвокат зобов'язаний використовувати всі свої знання та професійну майстерність для належного захисту й представництва прав та законних інтересів клієнта, дотримуючись чинного законодавства України, сприяти утвердженню та практичній реалізації принципів верховенства права та законності [5]. Зміст цієї статті дозволяє зробити висновок, що професійна етика адвоката розглядається в цьому випадку не лише як обов'язок сумлінного виконання доручення клієнта, а як частина реалізації публічних інтересів, пов'язаних із забезпеченням принципів законності та верховенства права. Поєднання в межах однієї норми вимог щодо високого рівня професійної компетентності, дотримання закону та орієнтації на загальноправові цінності свідчить про інтегративний характер етичних засад адвокатської діяльності. Водночас інші положення Правил адвокатської етики деталізують окремі аспекти професійної поведінки адвоката, зокрема важливість дотримання принципів уникнення конфлікту інтересів, коректної поведінки у взаємовідносинах із судом та учасниками процесу.

Попри те, що Правила адвокатської етики в Україні є якісно сформульованим нормативним актом, який значною мірою відпо-

відає базовим європейським підходам, все ж європейська модель регулювання етики юристів характеризується більш розвинутою системністю та багаторівневістю. Крім того, детальний аналіз чинного національного законодавства у сфері професійної етики правників дає підстави констатувати наявність фрагментарного підходу до її нормативного регулювання, адже важко не наголошувати на тому, що переважно стандарти етики поширюються для кожного суб'єкту юридичної діяльності окремо. Як, до прикладу, існують: Правила адвокатської етики, Кодекс суддівської етики, Кодекс професійної етики та поведінки прокурора та інші.

На противагу цим твердженням важливо й те, що у державах-членах Європейського Союзу етичні стандарти закріплюються також окремо для різних правничих професій, зокрема адвокатів, суддів, прокурорів, нотаріусів та інших суб'єктів юридичної діяльності. Характерною рисою європейських стандартів є те, що етика там розглядається не як суто корпоративне явище, а як компонент реалізації принципів верховенства права та доступу до правосуддя. Вимоги до професійної поведінки юристів у європейському правовому просторі тісно пов'язані з міжнародними стандартами прав людини та демократичними цінностями.

Особливе місце у системі європейських стандартів етики юристів займає Рада адвокатур і юридичних товариств Європи (Council of Bars and Law Societies of Europe — ССВЕ). Ідея створення пан'європейської організації адвокатів і юридичних товариств виникла в середині ХХ століття, в контексті необхідності гармонізації правової практики та взаємодії між адвокатами з різних європейських країн. ССВЕ була заснована у 1960 році в Брюсселі з метою більш тісної співпраці між юридичними організаціями країн Європи, для обміну досвідом, сприяння розвитку єдиного правового простору та захисту прав адвокатів у межах ЄС [6]. Насправді саме в межах діяльності ССВЕ було розроблено низку ключових документів, що заклали основний напрям функціонування сучасних етичних стандартів юридичної професії в Європі.

Базовим актом у цій сфері є Загальний кодекс правил для адвокатів країн Європейського Співтовариства (Code of Conduct

for European Lawyers), який визначає фундаментальні принципи професійної діяльності адвокатів у транскордонних та внутрішньодержавних правовідносинах. В загальному порівнюючи цей нормативно правового акту та Правила адвокатської етики України можна зауважити, що національне законодавство в цьому аспекті й справді виокремило та зазначило ключові моменти. До прикладу в обох актах окреслюється важливість принципу конфіденційності, що є необхідною і щонайважливішою передумовою довірчих відносин між адвокатом і клієнтом. Водночас попри загальну подібність підходів до закріплення принципу конфіденційності, між зазначеними актами простежується певна концептуальна відмінність у визначенні кола суб'єктів, на яких поширюється обов'язок її дотримання. Так, відповідно до Правил адвокатської етики України адвокат зобов'язаний забезпечити розуміння і дотримання принципу конфіденційності його помічниками, стажистами та членами технічного персоналу, тобто особами, які перебувають із ним у більш-менш формалізованих професійних відносинах [5].

Натомість Загальний кодекс правил для адвокатів країн Європейського Співтовариств формулює відповідний обов'язок значно ширше, адвокат зобов'язаний вимагати додержання конфіденційності від помічників і від будь-яких інших осіб, які беруть участь в наданні послуг клієнту [7]. Такий підхід охоплює не лише штатних або процесуально визначених учасників адвокатської діяльності, а й усіх осіб, які фактично залучаються до надання правової допомоги, незалежно від характеру їх правового зв'язку з адвокатом.

До відмінності між цими актами належить й взаємодія з іноземними адвокатами. Європейський Кодекс регулює поведінку при транскордонній діяльності, а Правила адвокатської етики України визнає ССВЕ як орієнтир у міжнародній практиці, але не регулює її безпосередньо. Норми Кодексу ССВЕ мають рекомендаційний характер, але визнаються в багатьох країнах, норми Правил адвокатської етики України обов'язкові для всіх адвокатів України [8].

Важливу роль у формуванні та розвитку європейських стандартів професійної етики юристів відіграє також практика Єв-

ропейського суду з прав людини, зокрема у частині визначення етичних засад суддівської діяльності. Суд неодноразово наголошував, що дотримання високих стандартів професійної поведінки суддів є невід'язною складовою права на справедливий суд, гарантованого статтею 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, де зазначено що кожен має право на справедливий і публічний розгляд його справи упродовж розумного строку незалежним і безстороннім судом, встановленим законом, який вирішить спір щодо його прав та обов'язків [9]. У 2021 році Європейський суд з прав людини ухвалив Резолюцію щодо етики суддів, яку згодом у 2024 році було переглянуто та уточнено з урахуванням сучасних викликів та розвитку правової доктрини та етичних міркувань в цілому. Резолюція звертає увагу на усі ключові моменти діяльності судді, а саме важливості неупередженості, незалежності та конфіденційності, а також окреслено, що судді повинні виконувати свої обов'язки сумлінно та з повагою. Окрему увагу приділено питанням публічної комунікації, що свідчить про адаптацію етичних стандартів до нових соціальних реалій. Доречно також виокремити статтю 1 цього документу, де зазначається, що поведінка суддів повинна відповідати високим моральним якостям, що є критерієм для суддівської посади, а також вони повинні завжди пам'ятати про свій обов'язок діяти як у Суді, так і поза ним, з необхідною чесністю, а також лояльністю, гідністю та розсудливістю, що притаманні авторитету та репутації Суду [10].

Порівняльний аналіз національних норм професійної етики та європейських стандартів, дозволяє дійти висновку, що українське законодавство загалом відповідає базовим європейським орієнтирам, проте потребує подальшого розвитку з урахуванням ціннісного та функціонального наповнення етики у європейському розумінні. Насамперед ідеться про посилення ролі етичних стандартів як механізму превентивного захисту прав людини, розширення сфери їх дії.

У цьому аспекті імплементація європейських стандартів професійної етики юристів в Україні постає не як формальне запозичення окремих норм, а як поступовий процес адаптації ціннісних

підходів до розуміння ролі юриста у демократичному суспільстві. Такий підхід є особливо актуальним в умовах євроінтеграційного курсу України та сприятиме підвищенню довіри до правничих інституцій. Крім того, важливою умовою імплементації міжнародних етичних стандартів у національну правову систему є співробітництво з міжнародними організаціями, які займаються розробкою та впровадженням міжнародних етичних стандартів правничої професії, що дозволить отримати доступ до передових знань та досвіду в цій галузі та зробити свій внесок у розвиток світових стандартів [11].

Висновки. На основі проведеного дослідження зазначимо, що професійна етика юристів є невіддільним елементом функціонування правової системи. Хоча в Україні сформовано розгалужену систему спеціальних етичних актів для окремих правничих професій, на законодавчому рівні досі відсутнє єдине нормативне визначення поняття професійної етики юристів, що зумовлює проблему різного трактування цього явища. Тому необхідно врегулювати цю проблему шляхом правотворення, спрямованого на формування єдиного концептуального підходу до регулювання етичних засад. До того ж порівняльний аналіз національних норм та європейських стандартів, зокрема документів ССВЕ і практики Європейського суду з прав людини, свідчить про загальну відповідність українського підходу базовим європейським принципам, водночас демонструючи потенціал для його подальшого розвитку. У цьому контексті імплементація європейських етичних стандартів має розглядатися не як формальне запозичення окремих положень, а як ціннісна адаптація підходів до ролі юриста в демократичному суспільстві. Такий напрям є необхідною умовою посилення гарантій прав людини, підвищення якості правосуддя та успішної євроінтеграції України.

1. Лозовой В.О. Петришин О.В. *Професійна етика юриста*. Харків : Право. 2004. 176 с.
2. Конституція України: від 28.06.1996 р. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. №30. Ст.141
3. *Про адвокатуру та адвокатську діяльність: Закон України від 05.07.2012 р. № 5076-VI*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5076-17#n159> (дата звернення: 10.11.2025)

4. Фляжнікова Я.В. *Правила адвокатської етики та юридична відповідальність за їх порушення* : дис...доктора філос. / Фляжнікова, Ярослава Василівна ; Національний університет «Одеська юридична академія». Одеса, 2022. С. 251.
5. *Правила адвокатської етики, затверджені Звітно-виборним з'їздом адвокатів України 09 червня 2017 р. і зі змінами, затвердженими З'їздом адвокатів України 15 лютого 2019 р.* URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/n0001891-17#Text> (дата звернення: 10.11.2025).
6. Щепанюк Ю. *Рада адвокатів та юридичних товариств Європи як рушій до формування уніфікованих стандартів адвокатури у праві Європейського Союзу. Актуальні проблеми правознавства.* Вип. № 2(42). 2025. С.64-68.
7. *Загальний кодекс правил для адвокатів країн Європейського Співтовариства: Міжнародний документ від 01.10.1988 р.* URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_343#Text (Дата звернення: 10.11.2025)
8. Лаврівський В.В. *Європейський простір адвокатської етики та його вплив на адвокатуру України.* Вісник гуманітарних наук. Вип. № 11. 2025. С.7-15.
9. *Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод* : Конвенція Ради Європи від 04.11.1950 : станом на 01.08.2021 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#n265 (дата звернення: 10.11.2025)
10. *Resolution on Judicial Ethics: adopted by the Plenary Court on 1 June 2021. The European Court of Human Rights.* URL: https://www.echr.coe.int/documents/d/echr/Resolution_Judicial_Ethics_ENG
11. Шевченко Л.А. *Проблеми імплементації міжнародних етичних стандартів правничої професії у правову систему України. Збірник наукових праць Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди «ПРАВО».* Випуск №38. 2023. С.9-18.

Олена ПИСЬМЕННА. Європейські стандарти професійної етики юристів та їх імплементація в Україні

У статті проведено детальний аналіз європейських стандартів професійної етики юристів та процесів їх подальшої імплементації в Україні. Професійна етика правників традиційно розглядається як один із ключових чинників здійснення юридичної діяльності, що безпосередньо впливає на забезпечення ряду принципів права. У роботі окреслено роль етичних міркувань у професійній діяльності юристів, їх значення для формування стандартів належної поведінки та підтримання балансу між професійною незалежністю і відповідальністю.

Досліджено сутність, основні принципи та ключові положення європейських стандартів професійної етики юристів

У межах статті проаналізовано основні міжнародні та європейські документи, що визначають етичні засади діяльності юристів, зокрема акти Ради Європи та Європейського Союзу. Крім того, висвітлено також і сучасний стан нормативно-правового забезпечення професійної етики в Україні, проаналізовано спеціальне законодавство та виявлено основні прогалини та колізії між європейськими стандартами та національною практикою реалізації етичних норм. На основі порівняльного аналізу запропоновано узгоджені напрями вдосконалення національного законодавства для повноцінної імплементації європейських етичних стандартів у професійну діяльність юристів в Україні.

Таким чином у статті всебічно досліджено ключові моменти європейських стандартів професійної етики правників та наголошено, що імплементація цих норм до національного законодавства є важливою умовою формування належного етичного перебігу професійних правовідносин у сфері юридичної діяльності в Україні.

Ключові слова: стандарти, професійна етика, правнича діяльність, імплементація, професійна доброчесність.

Olena PYSMENNA. European standards of professional ethics for lawyers and their implementation in Ukraine.

The article provides a detailed analysis of European standards of professional ethics for lawyers and the processes of their further implementation in Ukraine. Professional ethics for lawyers is traditionally considered one of the key factors in the implementation of legal activities, which directly affects the provision of a number of principles of law. The paper outlines the role of ethical considerations in the professional activities of lawyers, their importance for the formation of standards of proper conduct and maintaining a balance between professional independence and responsibility. The essence, basic principles and key provisions of European standards of professional ethics for lawyers are studied. The article analyzes the main international and European documents that define the ethical principles of lawyers' activities, in particular the acts of the Council of Europe and the European Union. In addition, the current state of regulatory and legal support for professional ethics in Ukraine is also highlighted, special legislation is analyzed and the main gaps and conflicts between European standards and national practice of implementing ethical norms are identified. Based on a comparative analysis, agreed directions for improving national legislation for the full implementation of European ethical standards in the professional activities of lawyers in Ukraine are proposed.

Thus, the article comprehensively examines the key points of European standards of professional ethics of lawyers and emphasizes that the implementation of these norms into national legislation is an important condition for the formation of a proper ethical course of professional legal relations in the field of legal activity in Ukraine.

Keywords: standards, professional ethics, legal activity, implementation, professional integrity.